

Tilpasset opplæring for elever med stort læringspotensial

Det er viktig at lærere legger til rette for elever med høyt læringspotensial. Hvis enkelte elever som har spesielle evner og talent innenfor et fag eller felt ikke får den oppfølgingen de trenger, kan de bli lei, umotiverte eller utvikle negativ adferd. Denne teksten er utviklet for Utdanningsdirektoratet av Ella C. Idsøe.

ARTIKKEL | SIST ENDRET: 08.09.2015

Lærere bør ta utgangspunkt i elevenes ståsted og kjenne deres faglige sterke sider for å kunne tilpasse opplæringen. Dette er positivt for alle elever, men helt avgjørende for dem med et stort læringspotensial. Ved å få bryne seg på komplekse og spesielt utfordrende oppgaver på de områdene de har et særskilt talent for, vil elevene få lyst til å lære og utvikle en indre motivasjon.

Begrepsavklaring - hvilke elever snakker vi om?

Det finnes mange ulike begreper for å definere elever som er mer faglig avanserte enn andre elever. Eksempler på dette er evnerike elever, talentfulle elever, sterke elever, svært intelligente elever, høyt presterende elever og elever med akademisk talent. Grunnen til variasjonen kan være at dette på mange måter oppfattes som en heterogen gruppe. Noen elever har generelt sett høy IQ, andre har et særskilt talent i ett fag, mens andre igjen har talent utenom det vanlige innenfor flere akademiske fag. Noen kan i tillegg til disse evnene ha vansker, for eksempel dysleksi eller ADHD. Andre kan for eksempel ha stort læringspotensial, men lav motivasjon eller lav sosial funksjonsevne.

Tilrettelegging og oppfølging i et inkluderende læringsmiljø

Det som uansett er viktig, og som understrekes av forskning, er at disse elevenes faglige potensial krever tilrettelegging og oppfølging i et inkluderende læringsmiljø slik at både eleven og samfunnet skal kunne dra nytte av potensialet. Dersom læringsmiljøet hadde vært rikt og

responderende og imøtekom alle elevers behov, ville kategoriseringen kanskje vært unødvendig.

I denne teksten kalles disse elevene for elever med stort læringspotensial. De defineres som

elever med sterke behov og potensial innenfor akademiske fag som matematikk, lesing/skriving/språk, naturfag, teknologi, samfunnsvitenskap eller kreative/estetiske fag, og som kan transformere sitt potensial til talent kun dersom disse behovene blir identifisert og møtt i et rikt og responderende læringsmiljø. (Idsøe, 2014 a)

Noen studier viser at denne elevgruppen kan utgjøre mellom 10 og 15 prosent av skolepopulasjonen (Gagne, 2004; Theilgaard et al. 2013).

Hva kjennetegner elever med et stort læringspotensial?

Elever med et stort læringspotensial er ikke det samme som skoleflinke elever. De skoleflinke kjennetegnes ofte ved at de er velfungerende i vårt pedagogiske system, jobber hardt, har generelt høy motivasjon, fullfører oppgavene sine og presenterer på en god måte (Sousa, 2009). De har også som oftest gode resultater på tester og nasjonale prøver, gode relasjoner til sine lærere og medelever og et godt selvbilde. De er gjerne selvregulerte og har få sosiale problemer.

Elever med et stort læringspotensial kjennetegnes ofte ved at de, i større grad enn sine jevnaldrende

- raskere kan forstå begreper innenfor «sitt område»
- lettere kan se sammenhenger
- kan tenke mer abstrakt og mer komplekst
- er mer nysgjerrige
- bruker lengre tid på utforsking
- generelt sett er bedre til å konsentrere seg over lengre perioder
- liker å spekulere rundt muligheter
- kan utfordre læreren med en rekke «Hva om ...?» type spørsmål
- ikke tolererer gjentakende arbeid
- vil raskt framover
- kan vise sterk motvilje mot å løse oppgaver de opplever som for lette eller lite

motiverende (Skogen & Iidsøe 2011)

- fortsetter til neste nivå gjennom iherdig innsats dersom de opplever et emne som interessant

Elever med et stort læringspotensial kan være svært emosjonelle, noe som kan gjøre dem sosialt sårbare. Selvbildet og selvfølelsen er ikke alltid positiv, og de kan være svært sensitive. Utviklingen av sosiale ferdigheter kan bli hemmet på grunn av søken etter likesinnede, noen «å speile seg i» som er som dem (Iidsøe, 2014 a).

Elevene med et stort læringspotensial kan underprestere eller miste motivasjonen

Elever med et stort læringspotensial kan også være skoleflinke, men det er mange av dem som underpresterer, mister motivasjonen og til og med dropper ut av skolen på tross av sitt høye potensial.

Forskning viser at de viktigste faktorene for underprestering er

- mangel på tilpasset opplæring
- mangel på stimulering og utvikling av gode læringsstrategier
- negative relasjoner til lærere og medelever (Siegle, 2013)

Derfor er kunnskap om hva slags læringsbehov disse elevene har, og hva tilpasset opplæring for denne elevgruppen betyr, absolutt nødvendig for å øke deres mulighet til å oppnå et bedre læringsutbytte.

Case-eksempel, elev med et stort læringspotensial i matematikk

Jonas går på 5. trinn. Han pleide å like matematikk, og i starten prøvde han å få positiv oppmerksomhet fra læreren. Han opplevde imidlertid ofte at læreren ikke hadde tid til ham, fordi han allerede kunne stoffet. Samtidig ville ikke læreren at Jonas skulle arbeide videre i matematikkboka, men ga ham i stedet et ark med samme type oppgaver som han mestret for lenge siden. Han prøvde å si til læreren at oppgavene var kjedelige, men uten hell. Da begynte Jonas å vippe på stolen, forstyrre andre, fortelle vitser; han ble klassens klovn. Etter hvert blir han lat og uinteressert i matte. Av og til nekter han å gjøre oppgaver i klassen.

Foreldrene til Jonas tar kontakt med læreren og er bekymret for gutten som har mistet motivasjon for matematikk. Jonas blir til slutt testet av PPT. Det viser seg at

han behersker ganske avansert matematikk, og at han kjeder seg i matematikktimene. Læreren bestemmer seg for å lage førvurderingsstrategier for å finne ut hvilket nivå Jonas og de andre elevene befinner seg på, slik at læreren kan differensiere opplæringen bedre og utfordre alle elevene, inkludert Jonas. Etter en ny samtale med Jonas og foreldrene bestemmer de i fellesskap at mens hele klassen holder på med gangetabellen, kan Jonas løse mer komplekse matematikkoppgaver. Det som teller her er ikke kvantiteten, men kvaliteten og kompleksiteten på oppgavene. Jonas blir mer fornøyd og har sluttet å forstyrre klassen. Læreren introduserer ham for elever på 5. og 6. trinn som er interessert i matematikk, og som kan danne en «matte-klubb» sammen med ham. Veldig ofte fortrekker disse elevene å få venner som deler samme interesse, uten at dette nødvendigvis har sammenheng med alder. Jonas føler seg anerkjent, inkludert og stimulert med oppgaver som passer til hans nivå og interesse.

Å inkludere verdier i tilpasset opplæring for elever med et stort læringspotensial

Skolens oppgave er å ivareta læringsbehovet til alle elever uansett nivå og potensial. Det betyr at elever med stort læringspotensial også skal føle seg akseptert og inkludert. Det kreves derfor variasjon i undervisningsmetoder og vurderingsstrategier for å kunne tilpasse opplæringen til det nivået elevene fungerer på. Når lærerne planlegger opplæringen, må de ta forbehold om at en del av elevene med stort læringspotensial allerede kan ha mange erfaringer, og at de kan ha tilegnet seg kunnskaper innenfor fagene.

Lærerne må utvikle analytisk kompetanse for å få øye på de individuelle læreprosessene og forskjellene i kognitive forutsetninger. Dette kan innebære å kartlegge elevenes kunnskapsnivå. Deretter kan læreren sørge for å ikke undervise disse elevene i det de allerede vet, da unødvendig repetisjon av skolearbeid er demotiverende og kan føre til at elevene ikke utvikler sitt potensial. Videre kan læreren ta utgangspunkt i kompetansemålene og tilpasse kompleksiteten i hvordan arbeide for å nå disse. Da kan arbeidet med kompetansemålene tilpasses et nivå der elevene opplever at det de lærer er meningsfullt og relevant.

Aksept og verdsetting

Som for alle elever har også denne elevgruppen behov for å bli anerkjent og verdsatt både av lærere og medelever. Det må bli mer aksept for at noen elever kan ha stort læringspotensial i noen fag, siden heterogenitet er en berikelse som styrker alle elever. All opplæring bør bygge

på det allerede eksisterende kunnskapsnivået hos alle. På den måten kan elevene oppleve en logisk sammenheng i det de lærer - uansett nivå.

Medvirkning er viktig

Noe annet som er viktig for disse elevene, er å vektlegge medvirkning og autonomi i arbeidet. Dette kan læreren sikre gjennom diskusjoner og dialog der elevene får delta i valg, og påvirke og være med på å utforme hele opplæringsprosessen. Dette gjelder emner, lærings- og presentasjonsmåter, arbeidsforhold og vurderingskriterier. Det er viktig at elever med stort læringspotensial opplever at de har kontroll, ansvar og eierskap over sin egen læring. Dette kan sikres gjennom tilpasset opplæring og gjennom læringsressurser som fremhever elevvalg og engasjement. Denne elevgruppen har også behov for å få mer komplekse og/eller andre typer oppgaver og aktiviteter enn sine jevnaldrende. Det er nødvendig med en viss form for evnebasert gruppering ut fra elevenes læringsbehov (Idsøe, 2014 b).

Differensiering i fellesskapet

Ifølge forskerne på feltet vil elever med et stort læringspotensial foretrekke og profitere på opplæring som fremhever raskere fremdrift, større uavhengighet gjennom innlæring og tenkning, økt kompleksitet og mer dybde innenfor et tema. Effektiv differensiering stimulerer læringsbehovet gjennom aktiviteter rettet mot reelle problemstillinger, involvering av flere perspektiver, og som resulterer i utviklingen av autentiske produkter. Differensiering kan skape engasjerende og utfordrende opplæring som er basert på å stille åpne spørsmål. I tillegg bør opplæringen være mangfoldig, begrepsorientert, tverrfaglig, interessebasert, og elevsentrert. For at differensiering i fellesskapet skal lykkes, må læreren ha gode kunnskaper og ferdigheter i å lede klasser og opplæringsforløp der det er stor grad av differensiering.

Organisatorisk differensiering

Det finnes ikke en enkel oppskrift for å tilpasse opplæringen til denne elevgruppen. Majoriteten av elevene med et stort læringspotensial kan dra nytte av pedagogisk differensiering i det inkluderende klasserommet. Men noen elever som har et spesielt stort læringspotensial innenfor ett eller flere fag, kan i tillegg ha behov for organisatorisk differensiering som akselerasjon (for eksempel hoppe over trinn, ta et fag på et høyere trinn, eller benytte seg av midlertidig gruppering sammen med andre elever på samme nivå).

Noen lærere kan misforstå dette og tro de må lage individuelle opplæringsplaner for hver av disse elevene, men egentlig dreier det seg om å tilby to eller tre forskjellige pedagogiske

strategier. En del praktiske, generelle anbefalinger for lærere som underviser elever med stort læringspotensial, er nevnt i litteraturen (Tomlinson, 1999, Winnebrenner, 2003). Disse anbefalingene refererer til lærestoff og kompetansemål som for elevene må være mer abstrakt, komplekst, variert og organisert rundt begreper. Elevene har behov for økt læringstempo som må involvere spørsmål om organisering, undersøkelsesmetoder og så videre. Videre anbefaler de at opplæringen skal skje via forskning, åpne oppgaver, bruk av metakognisjon (som stimulerer høyere kognitive prosesser), bruk av teknologi, og å gi elevene valgmuligheter og variasjon mellom individuell læring og samarbeidslæring.

Læringskultur og vurdering for elever med et stort læringspotensial

Når det gjelder vurdering eller å vise hva de har lært, foretrekker disse elevene å finne løsninger på reelle problemer. De har behov for variasjon ved å ta i bruk ulike medier (eksempler kan være det å lage film, blogg, skriftlig, muntlig). Lærerne kan legge til rette for elevvalg, egenvurdering, originalitet, oppmuntre til selvstendige studieprosjekter og til arbeid som viser mer en kompleks og dyptgående mestring av emnet. Elevene må følges opp på faktisk læringsutbytte i fag og få tilbakemelding.

Lærerne må skape en mestringsorientert læringskultur i klassen, et trygt, risikofritt læringsmiljø for å lette elevenes valg av passe utfordrende oppgaver hvor de konkurrerer med seg selv og ikke med andre. Lærerne må åpne opp klasseromsundervisningen for nye ideer og hjelpemidler og oppmuntre til og modellere aksept for hver enkelt elevs unike evner og forutsetninger.

Strategier for å tilpasse opplæringen for elever med stort læringspotensial

Det finnes mange forskjellige pedagogiske og organisatoriske strategier både i og utenfor klassen for denne elevgruppen, men her er noen som kan fungere i det inkluderende klasserommet.

Fleksibel gruppering

Etter interesser, prestasjonsnivå, aktivitet, læringspreferanser eller spesielle behov.

Læreplankomprimering ("skill work")

Kan brukes sammen med førvurdering. Det elevene allerede mestrer, blir fjernet, og det legges til rette for egenaktivitet (selvstendig jobbing).

Oppgaver med ulik grad av kompleksitet

Slike oppgaver kan brukes i undervisningstimer der alle elevene jobber med samme tema, forståelse eller kjerneferdigheter, men der de likevel jobber med oppgaver som varierer når det gjelder interesse, nivå og læringsprofil.

- Oppgave A – strukturert og lærerstyrt.
- Oppgave B – læreren hjelper bare litt ved å strukturere oppgaven.
- Oppgave C – utfordrende, åpne spørsmål, oppgaver elevene selv har valgt.

Ved å administrere disse på ulike nivåer vil alle elevene stimuleres i samsvar med sitt potensial (Heacox, D. og Cash, R., 2014).

Strategier basert på førvurdering

Før læreren begynner å undervise i et emne, kan hun eller han gjennomføre en type førvurdering for hele klassen for å finne uthvilke ferdigheter eller kunnskaper de allerede har. Dette er veldig viktig informasjon med tanke på differensiering. Læreren kan bruke førvurdering for nøkkelresultater eller målbare resultater. Det er anbefalt å førvurdere elevene individuelt og ikke som en gruppe eller klasse, slik at alle får en sjanse til å svare. Læreren må sørge for at elevene har erfaring med denne typen kartlegging.

Eksempel

Hvis elevene ikke har brukt et Venn-diagram tidligere, så må læreren vise dem hvordan dette brukes før de bruker denne strategien som en pretest.

Ideer for førvurderingsstrategier kan være å skrive ned

- hva de kan om et emne
- hva de skulle ønske å vite mer om emnet
- på hvilken måte de foretrekker å få mer kunnskap

Eller la dem

- fullføre en historie eller et kapittel
- tegne et diagram
- lage en modell

Det er også mulig å lage en spørreundersøkelse om for eksempel læringspreferanser og

interesser.

Eksempel på spørsmål som stimulerer ulike kognitive prosesser for naturfag - solsystemet

Det kan være nyttig å bruke spørsmål på ulike kompleksitetsnivå som stimulerer forskjellige kognitive prosesser i opplæringen eller i oppgavene.

- Hukommelse: Definer følgende termer: solsystemet, "orbit", asteroider, kometer, meteorer, gravitasjon, månen, planeter. Legg til flere ord som du tenker er viktige.
- Forståelse: Beskriv kort hovedtrekkene for hver av de ni planetene
- Applikasjon: Konstruer en modell av solsystemet ved å anvende en rekke forskjellige materialer som representerer planetene
- Analyse: Mange planeter har navn etter guder og gudinner fra mytologien. Forklar hvorfor du tror noen av disse navnene ble valgt.
- Vurdering: Mange mennesker tror det er liv på andre planeter som er mer avansert enn livet her på jorden. Beskriv hva du tenker om denne ideen, og prøv å argumentere for dine meninger med nøkkelfakta og figurer.
- Kreativitet: Konstruer en innretning som gjør deg i stand til å vise en viktig påvirkning som månen har på jorden. Gi en forklaring på din innretning slik at andre personer kan bruke den.

Case-eksempel, elev med stort læringspotensial i naturfag

Tina går på 9. trinn og har stort et potensial i naturfag. Hun hadde allerede lest storebrorens bøker, og hun går i 1. klasse på videregående og tar kjemi og fysikk. Hun kjeder seg enormt i klassen og har faktisk lyst til å skulke fordi hun føler at det bare er dødtid. En dag får de en ny lærer som setter en helt annen fart i klassen. Tempoet for faglig input er høyt, og det er plass til spøk og humor i klassen. Tinas nye lærer foretar kartlegginger for å finne kunnskapsnivået. Han finner til sin overraskelse at Tina har ganske avanserte og tverrfaglige kunnskaper. Mens andre elever i Tinas klasse lærer om overføring av energi mellom ulike typer materialer, får Tina oppgaver som er mer kognitivt komplekse, og som er relatert til funksjonen til solenergisystemer. Hun utfører egen initiert forskning knyttet til hvordan solpanelene fungerer, og rapporterer til læreren hvordan systemet kan forbedres og tilpasses andre formål. Læreren inkluderer også spørsmål på ulike kompleksitetsnivå som en del av sin vanlige klasseromsundervisning, og hun spør elevene, inklusive

Tina, om å foreslå problemstillinger som klassen kan løse. Tina føler seg utfordret, verdsatt, forstått og akseptert. Alt har plutselig blitt spennende i naturfagstimene.

Referanser

- Gagne, F., 2004, 'Transforming gifts into talents: the DMGT as a developmental theory', High Ability Studies, Vol.15, Iss. 2.
- Heacox, D. and Cash, R. (2014). Differentiation for Gifted Learners. Free Spirit Publishing.
- Idsøe, E.C. (2014 a). Elever med akademisk talent i skolen. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Idsøe, E.C. (2014 b). Tilpasset opplæring for elever med stort akademisk potensial i Bunting, M. (red.) Tilpasset opplæring i forskning og praksis. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, s. 165-178.
- Siegle, D. (2013). The underachieving gifted child: Recognizing, understanding and reversing underachievement. Waco, TX: Prufrock Press.
- Skogen, K. & Idsøe, E.M.C. (2011). Våre evnerike barn. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Sousa, D.A. (2009). How the gifted brain learns. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.
- Theilgaard, L. & Raaschou, N. (2013). Københavnerbarometeret 2011– resultater og analyse. København: Afdelingen for Pædagogisk Faglighed.
- Tomlinson, C.A. (1999). The differentiated classroom: Responding to the needs of all learners. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.
- Winnebrener, S. (2003) Teaching gifted kids in regular classroom, Free Publishing Spirit, US.

